

DEVLETLER HUKUKUNDA YENİ DEĞİŞİKLİKLER

Quincy Wright,

Chicago Üniversitesi profesörlerinden

Tercüme eden:

Prof. Dr. Hikmet Belbez

I. Klâsik devletler hukuku :

ON DOKUZUNCU YÜZ YIL devletler hukuku, devletlerin hâkimiyeti ve kuvvetler muvazenesi üzerine kurulmuştu. Her devlet, hudutları sarahatla tesbit edilmiş bulunan bir ülkeyi isgal ediyor, bu ülke üzerinde o devletin hukuku yürüyor, devlet, dış siyasetini dilediği gibi tayin ediyor ve bunu harp zamanlarında dahi takipte muhtar bulunuyordu. Sulh zamanlarında devletin kuvvet kullanmak hakkı tahdit edilmişti. Bir devletin, "harp haline yaklaşan cezri usuller" diye anılan tedbirlere baş vurma, ancak dahili yargı yetkisinin icrasında; ülkesinin, teşkilât ve müesseselerinin veya uyruklarının himayesini de içine alan meşru müdafaa hallerinde; bir devlet tarafından sarahaten muvafakat edilmiş olmak şartıyla, o devletin ülkesi dahilinde zabita harekâtına geçilmesi halinde; veyahutta uğranılan veya devam etmekte olan bir tecavüzden dolayı tazminat elde edilmesi için girişilen muslihane teşebbüslerin semeresiz kalması üzerine misliyle mukabele tedbiri olarak caizdi.

Bununla beraber her devlet harp hali ihdas etmek hususunda hukuki bir ehliyete sahipti ve böyle bir halin hudusu takdirinde gerek o devlet, gerekse düşmanı olan taraf ancak harp hukuku tarafından çizilmiş hudutlar dahilinde silâhlı kuvvet kullanabilirdi. Yalnız muhik sebeplere ve makûl saiklere müsteniden harp edilebileceği yolunda orta çağlarda ve yeni zamanların ilk devirlerinde kabul edilmiş bulunan esas, umumî olarak terk edilmişti. Artık hikmet-i hükümet de harbî aynı derecede muhik kulacak bir sebep olarak telâkki edilmeğe başlandı. Resmen harp ilân lüzumu da büsbütün terk edilmiş ve ancak 1907 tarihli Lahey Konvansiyonu ile yeniden ihya olunmuştur. On dokuzuncu yüz yıl hukukçularına ve devlet adamlarına göre, devletler hukuku, hükümler devletlerin, kendilerince makul ve haklı sayılan bir sebebe müsteniden harp etmek hususunda haiz oldukları serbestiyi daraltmamakta idi. Binnetice, kendi halkına, güdülen siyaseti izah etmek veya dışarıda dost kazanmak gayesi güdülmekçe, harp ilânına lüzum kalmıyordu. Bir sürprizin, askerlik ba-

kimından haiz olduğu değer çok kere harp ilânının sağlayacağı propagan-
da değerinden üstün telâkki ediliyordu.

Bu duruma göre on dokuzuncu yüz yıl devletler hukuku mevzuunun silâhli cebir ve şiddetleri önlemek olmayıp, bunları zaman, yer ve metot bakımından sınırlandırmak olduğu meydandadır. Devletler hukuku, muhasematı, resmen bir harbin mevcut olduğu zamanlara inhisar ettirmeğe çalışmış ve bu suretle "harp zamanı" ile "sulh zamanı" arasına kesin bir çizgi çizilmiştir. Yukarıda da işaret edildiği gibi, devletler hukuku sulh zamanlarında kuvvet istimalini muayyen hallere inhisar ettirmeğe çalışmıştır. Diğer taraftan, harp zamanlarında normal hukukun tatbik kabiliyeti yoktu ve bütün devletler ya muharip veya tarafsız olarak iki kısma ayrılmışlardı. Bu sıfatlarının icabı olarak muayyen hak ve mükellefiyetlere, muayyen yetki ve mesuliyetlere sahiptiler.

Harp mefhumu milletlerarası cebir ve şiddeti nasıl zaman bakımından tahdit ediyor idiyse, tarafsızlık mefhumu da bunu yer itibariyle sınırlandırmaya çalışıyordu. Devletler, muhariplerden birine hususi bir ittifak veya garanti ile bağlı bulunmadıkça, tarafsız kalmak hususunda nasıl muhtar idiyeler, muharipler de, o tarafsız devlet tarafsızlığın yüklediği mükellefiyetlere riayet ettiği, hükümeti muhariplerden herhangi birine yardımdan çekindiği ve kendi ülkesinde bulunan fertlerin belli yardımlarda bulunmalarına mani olduğu müddetçe, bu tarafsızlığa riayet ve hürmet etmekle mükelleftiler. Bir muharibin düşmanlarının sayısını arttırmak istemeyeceği ve binaenaleyh, tarafsızlar düşmanlarına açıkça muavenette bulunmadıkları veya kendi gayretlerini sekteye uğratmadıkları müddetçe onlara karşı harp ilân etmeyeceği farzolunurdu. Tarafsızlara gelince, bunların da harbe karışmamak ve, harp kaçağı mal taşımak, ablukayı bozmak veya tarafsızlıkla telifi kabil olmayan hizmetlerde bulunmak yüzünden denizlerde zabıt ve müsadereye uğramaktan başka bir rizikoları olmaksızın her iki muharip tarafla ticaret yapan vatandaşlarına kazanç sağlamak kaygusuyla, bir bakıma külfetli olan tarafsızlık hukukuna riayet etmeği tercih edecekleri kabul olunurdu. Tarafsızlarla muharipler arasındaki bu tevazünü idame ettirmek bir dereceye kadar nazik bir mesele idi ve bunu temin edecek olan uzlaştırıcı yol muhariplerin sayılarına ve karakterlerine ve hâkim bir rol oynayan askerlik tekniğine göre değişiyordu. Bunun içindir ki bu müvazeneyi sağlayacak olan sarih kaidelerin nelerden ibaret olması lâzımgeldiği hususu tartışmalara yol açıyordu. Fakat tarafsızlık hukuku ne kadar gayri muayyen olursa olsun, bu mefhum harbin yayılmasını önlemeğe elverişli bir vasıta olarak telâkki olunuyordu; netekim on dokuzuncu yüz yılda çıkan bazı harpler, başlangıçtaki muharipler arasında mevzii olarak kalmıştır.

Bu harp ve tarafsızlık mefhumları, nisbeten sükûn içinde geçmiş olan on dokuzuncu yüz yılda o derece revaç bulmuştur ki, yer ve zaman itibariyle olan şu takyitleri çoğaltmak üzere bir çok anlaşmalar yapılmıştır. Bu suretle bir çok Beynelmîl hudut mıntakaları ve İsviçre, Belçika ve Lüksemburg gibi bir çok devletler daimi olarak tarafsızlaştırılmışlardır. Bu demektir ki, bütün devletler, bu durumda olan bir devlete karşı harp etmekten veya tarafsızlaştırılmış bir mıntakada harp zamanında dahi muhasemata girişmekten memnudur. "Dondurucu" anlaşmalar da moda oldu; bu anlaşmalarla devletler, uyumsuzlukların sulhan halli için her türlü çarelere başvurulacak olan muayyen bir devre geçmedikçe muhasemata girişmemegi taahhüt etmekte idiler. Amrika Birleşik Devletlerinin 1913 te bir çok devletlerle yapmış olduğu Bryan anlaşmaları bu nevidendi ve bu fikir Milletler Cemiyeti misakında da bir rol oynamıştı.

İlk devirlerden beri örf ve taamüle tabi olan harp metodları, bilhassa bu mevzuu dahili harp esnasında Birleşik Devletler ordusunun genel bir nizamnamesi halinde tedvin edildikten sonra, on dokuzuncu yüz yılda devletlerin dahili mevzuatında ve milletlerarası anlaşmalarda gittikçe artan bir ehemmiyet kazanmıştır. Bu kaidelerin hedefi, gayri insanî muamelelere mani olmak ve meselâ mütarekeye saygı gibi, muhariplerin hepsi için karşılıklı faydalar sağlayan iyi niyet standartları temin etmektir. Devletler hukuku, kuvvet istimâli hakkındaki bu tahditlere munzam olarak devletlerin sulh zamanlarındaki haklarını da tayin ve tesbite çalışmış ve aynı zamanda da ülkeyi, uyrukluğunu ve yargı yetkisinin iktisap usullerini ve bu aslı haklardan her birinin şümûl ve manalarını da sarih olarak tarif etmiştir. Devletler hukuku fazla olarak hakları teminat altına almak ve uyumsuzlukları çözmek hususundaki muslihane metodları da teshile çalışmıştır.

Bu metotlardan, en ziyade doğrudan doğruya müzakereye girişmek üzerinde durulmuş ve teferruatlı kaideler konmak suretiyle, bir devlet temsilcisinin vazifesini tazyik ve tesir altında kalmaksızın ifa etmesini temine, anlaşmaları sona erdirecek formaliteleri tekemmül ettirmeye ve resmen tamamlanmış bulunan bu gibi muahedelerin muteberliklerinin ve manalarının tesbitine çalışılmıştır. Devletlerin elinde milletlerarası problemleri muslihane bir tarzda halle yarayacak yegâne umumi vasıta siyasi görüşmeler olduğu halde, bu metodun bir netice vermemesi ihtimalini gözönünde tutan bazı hususi ve umumi anlaşmalar, dostane teşebbüsler, tavassut, beynelmîl tahkikat, uzlaştırma, müzakere, istişare ve tahkim gibi üçüncü devletlere veya bitaraf komisyonlara milletlerarası meselelerin hallinde az veya çok otoritelerini kullanmak imkânını veren u-

sullerin tatbikini teşvik ediyordu. Bununla beraber bu metotları tatbik hususunda kati taahhütlere girişilmiş olması pek enderdir.

Bu sistemin, yeni zamanların büyük bir kısmında carî şartlar altında insanlığın ilerlemesinde müessir olan millî bağımsızlığı ve Milletlerarası rekabeti inkışaf ettirmekle beraber pek basit ve iptidai bir cemiyet nizamını meydana çıkardığı da milletlerarası hukukçular için aşikârdı. Üye devletler Milletlerarası ticaret ve münasebetlere girilen korkunç manilerle birbirlerinden ayrılmışlardı ve müşterek ahlâki ve siyasi standard olarak tanıdıkları umdeler pek azdı, devletler, ancak ehemmiyetli sayılan mahdut bazı müşterek gayeler için işbirliği ediyorlar ve gerek şümûl ve tesirleri ve gerekse üyelerinin sayısı itibarıyla o derece mahdut veya o derece dağınık teşekküller tarafından teşkilâtlandırılmış bulunuyorlardı ki bunlara teşkilât demek bile güçtü. Bu şartlar altında Devletler hukukunun müeyyidesi de ancak itiyad, karşılıklı menafi endişesi ve misliyle mukabele korkusundan ibaret kalıyordu. Bu müeyyideler haricî olmaktan ziyade dahilî, hukukî olmaktan ziyade ahlâkîdi. Devletlerin, hukuka aykırı hareket tarzlarını takbih eden bir dünya efkârı umumiyesinin tesiri altında kalmaları ihtimâli bulunmakla beraber, bu umumî efkâr o kadar teşkilâtsizdi ve onu açıklayacak ve harekete geçecek unsurlardan o derece mahrumdu ki, bunun bir tesiri bulunsa bile, bu, hukuka aykırı hareketi telâfi için derhal müştereken harekete geçilmesini teminden ziyade, halkın ve devlet adamlarının vicdanlarına hitaptan ibaretti. Hakkı ihlâl eden devlet, hukukun gerisinde bulunan bir dünya efkârı umumiyesine dayanan devletler camiasının tepkisinden değil, haksız hareketiyle doğrudan doğruya mutazarrır olan devletin intikamından korkmakta idi. Şayet o devlet müessir tedbirler alamıyacak kadar zayıf idiyse, bu korkunun da bir ehemmiyeti yoktu. Meğer ki zarara uğrayan devlet kendilerine güvенеbileceği kuvvetli dostlara malik olsun. Bunun neticesi olarak devletler hukuku, devletler camiasına dahil daha zayıf devletleri ancak kuvvetler müvazenesi siyasetinin işleyişine güvendiği nisbette himaye edebiliyordu: Yani bu, bütün büyük devletlerin, içlerinden birinin zayıf komşularının varlığı bahasına olarak genişlemesine mani olmak siyasetini takibetmeleri şartıyla mümkündü. Böyle bir siyaset beklenebilirdi; zira böyle bir genişleme, bir çok hadiselerin zincir halinde birbirini takbetmes neticesini doğurabilirdi. Birinci muvaffakiyetli tecavüzünden kuvvet bularak genişleyen devletin ikincisinde de muvaffak olması, ve böylece neticede bütün devletlerin varlığını tehdit etmesi mümkündü. Bu, Roma'nın zaferile neticelenen eski tarihin cereyan tarzını bilen Avrupa'daki bütün hükümetlerin daima hatırdâ tuttıkları bir imkândı.

İçlerinden birinin çok kuvvetli olmak tehlikesini göstermesi halinde

devleti ona karşı harekete geçmeğe sevkedilen kuvvetler müvazenesi prensibi de, harbe mani olmak ve harbi mevzileştirmek maksadiyle hiç bir uyumsuzluğa karışmamağı telkin eden tarafsızlık prensibiyle müvazene halinde idi. Bir devlet tarafından ileri sürülen taleplerin o devletin kuvvetini ehemmiyetli bir surette arttırmayacak kadar mutedil olması takdirinde, derhal medhaldar olmayacak devletlerin tarafsızlıklarını devam ettirmeleri çok muhtemeldi. Fakat şayet kuvvetli bir devlet, is'af edilmeleri halinde kuvvetler müvazenesini sarsabilecek mahiyette taleplerde bulunur veya böyle bir siyaset takibederse, diğer devletler kuvvetlerini ona karşı birleştirmeye temayül ederlerdi. Bunu yapmadıkları takdirde dünya camiasının temelini teşkil eden istikrar öyle sarsılırdı ki, bir kanunsuzluk devresinin doğması beklenebilirdi; otuz yıl harpleri devresinde, XIV'üncü Louis idaresinin son devirlerinde, Napoleon zamanında ve yirminci yüz yıldaki Alman tecavüzlerinde olduğu gibi. Bu harp devrelerinden her biri aşağı yukarı otuzar sene sürmüş ve kuvvetler müvazenesi için son derecede ciddi birer darbe olmuştur. Muvaffakiyetle neticelenen tecavüz ve taarruzları sayesinde haddinden fazla kuvvetlenmiş bulunan devletin icabında her hadisede mağlup edilmiş olması, her şeyden evvel askerî kuvvetler müvazenesine dayanan bir sistemin müstekar temellerine karşı bir dereceye kadar bir itimat yaratmıştır. Mamafih bu gibi tecrübelerin sonuncusu bu sisteme bundan böyle de itimat edilebilir edilemiyiceği hususunda ciddi şüpheler uyandırmıştır. Gittikçe daralmakta olan bir dünya, tarihin cereyanının hızlanmış bulunması, demokrasinin doğumu, harbin tahrip edici kudretinin artmış olması, askerlikte taarruzun kıymetinin müdafaaaninkine nazaran artmış olması, ve büyük devletlerin sayılarının azalması, bütün bunlar, gerek tahlil ve gerekse tecrübe bakımından, devletleri ve gayesi emniyet ve terakkileri devletlerin varlığını teşkil eden ferdleri himaye etmek olan devletler camiasını, hukuk ve teşkilâtını değiştirmeğe sevkedecek hâl ve şartlar yaratmaktadır.

Bu hal ve şartlar, son nesiller boyunca dünya devletlerinin çoğunun resmen muvafakat etmiş olmalarıyla devletler hukukunda kesin değişiklikler yapılmasında âmil olmuştur. Fakat bu yeni devletler hukuku müessir müeyyidelerle teşhiz olunamamıştır. Bazı milletlerden, hükümetlerden ve sair müktesep menfaatlerden gelmesi beklenen muhalefet karşısında bunun da devam edeceğine emin olmak için vakit henüz pek erkendir. Bu yeni hukuk, halkın ve devletlerin; mümessilleri tarafından alenen beyan ve resmen kabul olunan arzularını temsil etmektedir; fakat yürüyebilmesi için, mevcut hakların makul bir şekilde intibakına, vuzuhu temin için etraflı hukukî tahlillere ve mümessir olması için de

milletlerarası teşkilâtın ehemmiyetli bir tarzda kuvvetlendirilmesine lüzum ve ihtiyaç vardır.

II. Yeni harp mefhumu :

Bu değişikliklerin birincisi harp mefhumunda olmuştur. On dokuzuncu yüz yıl Devletler Hukukunda harp, birbirine hasm, bir veya birden ziyade guruba, bir uyumsuzluğu silâhlı kuvvetlerle devam ettirmek hususunda eşit haklar bahşeden hukuki bir durumdu. Harp kanunsuzluk değil, hukuk tarafından tesbit ve himaye olunan ve ona katılanlara birbirlerine karşı silâhlı kuvvetler kullanmak hakkını veren bir durum veya müessese idi. Bununla beraber harbin asıl mümeyyiz vasfını taraflar arasındaki eşitlik teşkil ediyordu. Üçüncü devletler bizzat harbe karışmadıkça, her iki tarafa karşı da aynı muamelelerde bulunmak mecburiyetinde idiler.

On yedinci ve on sekizinci yüzyılın hukuk eserlerinde ve tatbikatında "dostane" ve "hasmane" bitaraflık bir dereceye kadar tanınmış ve kabul edilmiş olduğu halde, Amerika Birleşik Devletleri tarafından 1790 da takip olunan hareket tarzından da ehemmiyetli derecede tegvik ve takviye gören ve 1907 tarihli Lahey Konvansiyonu ile de resmen tedvin olunan on dokuzuncu yüzyıl devletler hukuku, tarafsız devletlerin; muhariplerden birinin hukuka aykırı hareketleri yüzünden uğradığı haksızlık ve zararlar icabı olarak farklı muamele yapmak veya misliyle mukabelede bulunmak mecburiyetinde kalmadıkça, bu tarafsızlığa tam bir şekilde riayet mükellefiyetinde olduklarını kabul etmekte idi. Bu suretle tarafsızlık mefhumu, harp mefhumunu da tayin ve tesbit etmiştir. Harbin esası, muhariplerin eşitliği idi.

Aşikârdır ki, harp hakkındaki telakki böyle olunca, muhariplerin takibe çalıştıkları siyasetlerinin veya harbin doğumuna sebep olan şartların münakaşası, ister muharip, ister bitaraf olsun, devletlerin haiz oldukları hak ve vecibelerin hukukan tayin ve tahlili bakımından hiç bir ehemmiyeti haiz değildi. Harp bir düello idi ve alâkadarların taleplerinde haklı olup olmadığını bunun neticesine göre tayin ediyordu.

Harp mefhumundaki değişikliği; tarafsızlığın evvelâ karışmamak ve sonra da tarafsız kalmak şeklinde yüklettiği vazifelerin bertaraf edilmiş olmasında görmek mümkündür. Bu hareket, devletlerin "kuvvete müracaattan ictinap" da menfaatleri bulunduğunu ve bunun için de devletlerin "Milletlerarası güçlükleri muslihane bir tarzda hal için ellerinden gelen her şeyi yapmaları" lüzumunu kabul eden 1899 tarihli Lahey Konvansiyonuyla başlar. Uyuşmazlıkta medhaldar olmayan devletler "kendi inisiyatifleriyle" muharip devletlere dostane teşebbüslerini veya tavas-

sutlarını arzetmeğe teşvik ediliyorlardı. Böyle bir hareket mecburî olmadı gibi uyumsuzluk halinde bulunan devletler de böyle bir teklifi kabul ile mükellef değildiler. Üçüncü devletler teknik manada diktatoryal bir müdahale salâhiyetini haiz değildiler; fakat her devletin her harpte veya her harp tehlikesinde bir alâkası bulunduğu umumî olarak kabul ediliyordu. Harp yalnız muharipleri ilgilendiren bir düello olmaktan çıkmıştı.

Milletler Cemiyeti Misakı harplere ve harp tehditlerine karşı olan umumî alâkayı daha ziyade açıkladı. Bu gibi hadiselerin "devletlerarasında sulhu korumak için makûl ve müessir telakki olunan her türlü tedbirleri alması lâzımgelen" Milletler Cemiyetinin bütününi alâkadar edeceği beyan olunmuştu. Bu, Milletler Cemiyetinin harekete geçmesini hem mecburî kılmış ve hem de onu bu hususta salâhiyet sahibi tanımıştı. Cemiyet üyeleri kolektif tedbirler almağı kabul etmişlerdi. Müteakip maddeler sadece tarafsızların alâkasızlığını yıkmakla kalmamış harbe başvuran devletlerin bu hareketlerinin Misakı ihlâl etmesi halinde bitarafliğini da ortadan kaldırmıştır. Böyle bir hal karşısında Milletler Cemiyetinin bütün üyeleri "mütecaviz" ile olan "bütün ticarî ve malî münasebetlerini kesecekler" ve Konseyin "Milletler Cemiyeti Misakını himaye maksadiyle silâh kuvvetler kullanmak hususundaki tavsiyelerini nazarı itibara alacaklardı."

Harbin, Misakı ihlâl edici şekilde tecelli etmesi halinde bu hükümler Cemiyet üyelerinin tarafsızlığını ortadan kaldırmıştır. Fazla olarak bunlar, harbi muhariplerin eşit haklara sahip oldukları bir durum sayan telakkiye de son vermiştir. Bu hükümlere göre Misakı ihlâl eden devlet kanun dışı bir mütearrız, onun masum hasmı ise haklı bir müdafî sayılmıştır. Misakta gerçi boşluklar da mevcuttu ve bunun neticesi olarak da cemiyet üyelerine tarafsızlık hak ve vecibelerini kullanmak imkânını veren meşru harpler vuku bulabiliyordu. Fakat bu boşluklar hemen hemen umumî surette kabul edilmiş bulunan 1928 tarihli Briand - Kellogg anlaşması tarafından prensip itibariyle doldurulmuş bulunuyordu. Bu anlaşmaya göre âkit taraflar, harbi telin ediyor, onu millî siyasetin bir aleti olmaktan çıkarıyor ve hiç bir uyumsuzluğu muslihane vasıtalarla başka vasıtalarla halle teşebbüs etmemegi kabul ediyorlardı. Fazla olarak, dibaceye göre anlaşmayı ihlâl ile muslihane olmayan tedbirlere, yani millî siyasetlerini kabul ettirmek ve uyumsuzlukları çözmek üzere silâh kuvvetlerin müdahalesini icabettiren çarelere başvuran devletler anlaşmanın sağladığı menfaatlerden faydalanamayacak ve devletlerden herhangi biri tarafından farklı muameleye tâbi tutulabileceği gibi hücumu dahi uğrayabilecekti. Anlaşmayı ihlâl eden devlete karşı farklı mu-

melelerde bulunmak devletlerin hakkı olmakla beraber, anlaşmaya göre devletlerin bunu yapmakla mükellef olmadıkları gayri resmi Peşte tefsirlerinde ve Mançurya'nın Japonya tarafından istilâsı, Habesistanın İtalya tarafından tecavüze uğraması ve Almanya'nın taarruzları münasebetiyle ceryan eden milletlerarası müzakerelerde kabul olunmuştu. Amerika Birleşik Devletlerinin, henüz muharipler arasına katılmadığı bir anda kiralama ve ödünç verme kanununa müsteniden müttefiklere yardım etmiş olmasını bu prensip hakkı göstermiştir. Anlaşmayı ihlâl eden devletin, bir muharibin düşmanlarına veya "tarafsızlara" karşı haiz olduğu ananevi hakların hiç birinden istifade edemeyeceğini göstermek için, "haksızlık bir hak için kaynak olamaz" prensibine sığınmıştır.

Birleşmiş Milletler Andlaşması 19 uncu yüz yılın harp ve tarafsızlık mefhumlarına daha ziyade vuzuh vermiştir. Birleşmiş Milletlerin asıl gayesi "milletlerarası barış ve güvenliği mahafaza etmek, ve bu maksatla: Barışın uğrayacağı tehditleri önlemek ve uzlaştırmak ve her türlü saldırma fiilini veya barışın başka suretle bozulması halini ortadan kaldırmak üzere müessir müşterek tedbirler almak"tır. (madde 1).

Birleşmiş Milletlerin üyeleri "milletlerarası mahiyette uyumsuzluklarını barış yollarıyla çözmekle", "milletlerarası münasebetlerinde gerek herhangi bir başka devletin toprak bütünlüğüne veya siyasi bağımsızlığına karşı, gerekse Birleşmiş Milletlerin amaçları ile telif edilemeyecek herhangi bir surette tehdide veya kuvvet kullanılmasına başvurmaktan kaçınmakla" mükelleftirler. Bundan başka üyeler "andlaşma hükümleri gereğince Birleşmiş Milletlerin giriştiği herhangi bir teşebbüse" yardımda bulunmağa ve "Birleşmiş Milletlerce aleyhinde önleyici veya zorlayıcı tedbir alınan devlete yardım etmekten kaçınmağa" mecburdurlar (madde 2).

Bu taahhütler olduğu gibi alınacak olursa, harbin ve tarafsızlığın artık hukuki birer müessese olmaktan çıkmış oldukları görülür. Silâhli kuvvetlere müracaat eden bir devlet ya tecziyesi lâzımgelen bir mütearrız veya yardım görmesi icabeden bir müdafî, veyahutta Birleşmiş Milletler tarafından müsaade edilen veya salâhiyet verilen milletlerarası müeyyidelere iştirâk eden bir devlettir. Andlaşma gereğince Birleşmiş Milletlerin bütün üyeleri hareketlerini muharip veya tarafsız devlet hakkındaki klâsik mefhumlara göre değil, bu tefriklere göre tanzim etmekle mükelleftirler. Bunun içindir ki devletler hukukunun temeli harp zamanı ve sulh zamanı arasındaki fark olmaktan çıkmış, onun yerine kuvvetin meşru ve gayri meşru istimâli arasındaki fark geçmiştir.

III. Hâkimiyet ve ferd :

19 uncu yüz yıl Devletler Hukukuna göre bir devletin hâkimiyeti

demek, o devletin sadece harp edip etmemek hususunda muhtar olması demek değil, kendi ülkesinde carî olacak hukuku dilediği gibi vazetmek hususunda da muhtar olması demektir. Bu hukuk ve bunun tatbiki yüzünden başka bir devletin orada sâkin olan uyrukları haksızlığa uğrarsa, tâbi oldukları devletin protesto ederek tazminat isteyebileceği doğrudur. Fazla olarak devletin iç hukuku, devletler hukukunun, o devlet ülkesinde vazifelerini ifa etmekte olan yabancı diplomatlar ve diğer memurlar lehine olarak tesis etmiş olduğu bazı istisna ve muafiyetleri de tanımak zorundadır. Bununla beraber bir devlet anlaşmalarla ülkesi üzerinde yargı yetkisinin farklı bir şekilde icrasına sarahaten "arzi olmadıkça, kendi ülkesinde bulunan kendi uyrukları bakımından hâkimiyeti mutlaktı; devlet kendi uyruklarına karşı adalete aykırı, hatta barbarca muamelelerde bulunabilir; onları usulü dairesinde muhakeme edilmek hakkından mahrum eder veya muhakemesiz mahkûm edebilirdi. Uyruklarına farklı muamele tatbikine, onların aç bırakılmalarına veya katliama müsaade edebilir, ve bütün bu hareketleriyle devletler hukukunu ihlâl etmiş sayılmazdı. On dokuzuncu yüz yılda devletlerin insanlığın vicdanını rencide eden aşırı derecede gayri insani ve vahşi hareketlere karşı koydukları bir vakıadır ve bazan da insani sebeplere binaen nümayişler ve müdahaleler meşru dahi görülmüştür. Meselâ 1898 de Kübaya vaki Amerikan müdahalesi; 1908 de Kongoda yerlilere yapılan vahşet karşısında İngilterenin müdahalesi, ve yirminci yüzyıl başlarında Rusyadaki katliamlara karşı muhtelif devletler tarafından yapılan nümayişler gibi. Bu gibi nümayişler, ferdlerin devletler hukuku mucibince müstefid oldukları muayyen hakların mevcudiyetini kabulden ziyade, umumî ahlâk ve insanlık namına yapıyordu. Nazarî olarak ferd devletler hukukunun bir süjesi değil, sadece bir mevzu idi.

Bazan fert yabancı bir memlekette mahalli mahkemelerin onun hakkını ihkaktan imtina etmeleri neticesi uğradığı zararlardan dolayı bir tazminat alabilmişse, bu onun kendi hakkının değil, tabi olduğu devletin onu himaye etmek ve arzu ettiği takdirde bir tabasına yapılan haksızlıktan dolayı kendi hakkına müsteniden elde etmiş olduğu tazminatı o tabasına vermek hususunda haiz olduğu hakkın bir icabı idi. Fert milletlerarası mahkemelere başvurmak imkânına sahip olmadığı gibi, tabi olduğu devleti kendi nüfuzu nefine müdahaleye icbar etmek selâhiyetini de haiz değildi. Tabi olduğu devlet onun meselesini ele alıp almamakta muhtardı ve o ferdin zararın vukutu anında tabası bulunduğu ve onun bu sıfatının devam etmekte olduğunu ispat etmedikçe ferdi zarara sokan devlet herhangi bir iddiayı dinlemeği reddedebilirdi.

Bu nazariyenin suni olduğu ve ferdin hakikat halde devletler hukukunda da bir süje bulunduğunu ve tabi olduğu devletin kendisini himaye ederken onun bir mümessili sıfatı ile hareket ettiğini iddia eden hukukçular da mevcuttur. Bu hukukçular fertlerin, tabi oldukları devletin elçisi veya diğer bir memuru sıfatıyla hareket ederken devletler hukukunun bahş ettiği bazı haklardan istifade ettiklerini de tebarüz ettirmekte idiler. Bunlar aynı zamanda devletler umumi hukukunun iç hukukun bir cüzü olduğu ve binaenaleyh muayyen hadiselerde fertlerin lehine olarak tatbik edilmesi icabettiği hususunda bazı devletlerde cari olan prensibe de nazarı dikkatleri çekmekte idiler. Bunlar yine bir ferdin korsanlık yapması veya devletler hukukunu başka suretle ihlal etmesi hallerinde kendisini muhakeme eden herhangi bir mahkeme karşısında devletler hukukuna göre mesul olduğuna işaret etmekte idiler. İlk âmme hukukçuları ve on sekizinci yüzyıllarda hâkim olan hukuk telâkkileri tarafından umumiyetle kabul edilmiş olan bu görüşler, hukuki pozitivizmin tesiri altında kalmış bulunan on dokuzuncu yüzyıl hukukçularınca rededilmiştir.

Devletin hâkimiyeti mefhumunu akilane tefsirlerle korumağa çalışan bu pozitivistlere göre korsanlık ve devletler hukukuna karşı işlenen sair suçlar ferde beynelmilel mesuliyet yükliyen fiiller değil, fakat devletler hukukunun devletlere kendi yargı yetkilerini tatbik etmeleri hususunda müsaade ve bazı hallerde onları buna icbar ettiği fiillerdi. Bu itibarıdır ki bu telâkkiler devletler hukuku bakımından ferd tarafından işlenen suç değil, devletin yargı yetkisini tayin ve tespit etmekte idiler. Bu fiillerin fertler tarafından işlenmiş suçlar olarak tarif edilmeleri ancak bunların muayyen bir devletin dahili hukukuna mal edilmiş sayılmaları halinde mevzuu bahisti.

Pozitivistler bundan başka mahkemelerin muayyen hadiselerde devletler hukukunu tatbik etmelerini mecburi kılan prensibin, sadece bazı doktrinleri bir kül halinde milli hukuklarına kabul etmiş bulunan devletlerin milli hukuklarına ait bir kaide olarak tefsir edilmesi lâzımgeldiğini ve bu suretle milli hukuka ithal olunan devletler hukukunun milli mevzuata da takaddüm ettiğini iddia etmekte idiler. Bu itibarıdır ki fertlerin, muayyen hak ve mükellefiyetlerinin, doğrudan doğruya devletler hukukundan değil, fakat muayyen bazı devletler hukuku kaidelerini kendine mal etmiş bulunan dahili hukuktan neşet ettiği kabul edilmekte idi.

Devleti, fertleri devletler hukukundan seçmekte muhtar olduğu esaslara göre ve kendi menfaati icabı himaye veya tecziye eden bir hükümdar olarak tarif ve tefsir etmek her zaman için kabil olduğu gibi ferdi de devletler hukuku tarafından kendisine bahşolunan hakları ancak devletin tavassutiyle kullanabilen ve devletler hukuku tarafından kendi-

sine yükletilen ve fakat devletler camiasının yine ancak devlet vasıtasıyla infaz ettirebileceği mükellefiyetlere sahip olan bir hukukî şahsiyet olarak tarif ve tefsir etmek de mümkündür. Diğer bir ifade ile, devlet bizzatihi bir kıymeti olan bir varlık olarak değil, fakat bir taraftan onu terkibeden ferdlerin ve diğer taraftan da bütün beşeriyeti içine alan dünya cemiyetinin bir mümessili olarak tefsir olunabilir.

On dokuzuncu yüz yıl devletler hukuku umumî olarak birinci mânâyı kabul ettiği halde, ikinci mana devletler tarafından son nesillerde kabul edilmiş bulunan prensiplere daha uygundur. Bu intikal hareketi, yerlilerin, azıkların, işçilerin, kadınların, çocukların ve tazyike maruz diğer sınıfların haklarını tasrih eden umumî anlaşmaların sayısının artmasıyla başlamıştır. Bazan bu anlaşmalara, tecavüzleri milletlerarası teşekküllerin dikkat nazarlarına arzını mümkün kılan zeyiller eklenmiştir.

Böylece manda devletler ahalisinin veya milletlerarası anlaşmalarla himaye olunan azıkların dilekçeleri Milletler Cemiyetinin alâkah organlarına arz ediliyordu. Bu gibi dilekçeler bir muhakeme usulü tesis etmekle beraber, üye devletlerden her birine, Milletler Cemiyeti organlarında dâva açmak imkânını veren mâlûmatı sağlıyordu.

Birinci dünya harbine son veren anlaşmalarda, ferdler tarafından harp zararlarından dolayı muhtelit komisyonlarda dava açmak ve bazı harp suçularını milletlerarası mahkemelerde muhakeme etmek imkânını veren hükümler de vardı. Bu sonuncu hâl Versay muahedesinde mevzu bahis edilmiş olmakla beraber Kaiser muhakeme edilmemiş ve diğer Alman harp suçularını muhakeme etmek salâhiyeti de Leipzig'deki bir Alman mahkemesine devredilmiştir ki bu mahkeme de ancak pek mahdud vakalara bakmıştır. Mamafih yeni bir prensip gelişmekte idi. Daimi Adalet Divanı, bir anlaşmanın tarafları arzu ettikleri takdirde, ferdlerin, o anlaşmada tasrih olunan haklar bakımından devletler hukuku süjesi olabileceklerini ihtiyatlı bir tarzda kabul etmek suretiyle bu temayülü desteklemiştir.

Birleşmiş Milletler Andlaşması, dibacesinde insanların aslı haklarına olan inancı teyidemiş ve kendi gayelerinden birinin "ırk, cins, dil veya din farkı gözetmeksizin herkesin insan haklarına ve ana hürriyetlerine karşı saygıyı geliştirerek ve teşvik ederek, milletlerarası işbirliğini gerçekleştirmek" olduğunu iddia etmiştir. (madde 1). Genel Kurul bu maksatla tetkikler yapmak ve tavsiyelerde bulunmakla mükelleftir (madde 13). Birleşmiş Milletler bir bütün olarak bu haklara "dünyada bilfiil saygı bösterilmesini" kolaylaştırmak mecburiyetinde olduğu gibi üye devletler de bu maksatla "gerek beraberce, gerek tek başlarına teşkilâtla işbirliği halinde bareket eylemeği taahhüt etmektedir (madde 55 - 56). Genel

Kurul İnsan haklarına dair bir beyanname neşretmiş ve insan hakları komisyonu da bu haklardan bazılarında riayet hususunda muayyen vecibeler yaratan bir misakın hazırlığını bir hayli iletmiş ve ferdlere, bu haklara riayet sağlayacak taleplerde bulunmak imkânını veren muhtelif beynelmilel usulleri münakağa etmiştir. Bu hükümler ve kaydolunan bu terakiler yeni devletler hukukunun, uyruklığı ne olursa olsun veya isterse hiç bir uyruklığı bulunmasın, ferdi, prensip itibariyle milletler camiasının himayesi altında olan bir takım haklara sahip bir devletler hukuku süjesi olarak kabul ettiğini açıkça göstermektedir.

Ferdin devletler hukuku karşısındaki mesuliyeti hakkında da buna benzer bir neticeye varmak mümkündür. Başlıca harp suçlarının muhakemesi hakkındaki anlaşma, sulha karşı işlenen bazı suçları, yani harp suçlarını ve insanlığa karşı işlenen suçları tarif etmiştir; Avrupa mihver devletlerine mensup başlıca harp suçlularını olmakla ittiham olunan kimseler hakkında yargı yetkisini haiz olarak Nürnberg'de tesis olunan milletlerarası askerî mahkeme bunları bu suçlardan dolayı muhakeme ve mahkûm etmiştir. İster devlet reisi, ister devlet dairelerinden birinin mesul bir memuru olsun, maznunun resmî sıfatının veya onun, hükûmetin yahut bir âmirin emirlerine tabaan hareket etmiş olmasının onu mesuliyetten kurtaramıyacağı açık olarak kabul edilmiştir. Bu son hal sadece cezayı hafifletici bir sebep olarak nazarı itibara alınabilecektir. Nürnberg mahkemesi anlaşmada yazılı prensipleri, esasen mevcut bir devletler hukukunun beyan ve izharından ibaret telâkki etmiş ve Göring ve diğer yüksek nazileri muhakeme ederken bunları tatbik etmiştir. Mahkeme, harp hali yaratmak iddiasıyla ısdar olunan bir devlet tasarrufunun tatbiki zmnında ika olunan korsanlık, haydutluk ve katliam gibi fiillerin gerçi bir suç mahiyetini taşımayacağını, ancak bu devlet tasarrufunun, devletin Paris anlaşmasıyla tekabbül etmiş olduğu taahhüt ve vecibelerini ihlâl eder mahiyette bir tecavüze salâhiyet vermesi halinde, bu fiillerin devletler hukukuna karşı işlenen suç mahiyetlerinin aydet edeceğini kabul etmiştir. Devletin böyle hukuka aykırı bir devlet tasarrufu maznuna muafiyet bahşetmez. Bu anlaşma Almanya tarafından ikinci dünya harbi çıkmadan çok önce imzalanmış olduğuna göre, mahkemenin kanunsuz suç, kanunsuz ceza olmaz prensipine aykırı hareket ettiği iddiası yersizdir. Buna benzer bir anlaşmaya müsteniden hareket eden Tokyo mahkemesi, Nürnberg mahkemesinin bu husustaki görüşünü tasviben tekrar etmiştir. Aynı prensip Avrupa'da ve Şarkta'ki diğer millî ve milletlerarası askerî mahkemeler tarafından da tatbik edilmiştir. Fazla olarak Birleşmiş Milletler Genel Kurulu bu prensipleri benimsemiş ve üçün-

cü toplantısında kurulan mülterarası hukuk komisyonuna bu mevzua mütedair bir kanun hazıramak ve bu gibi suçları muhakeme etmek üzere milletlerarası bir ceza mahkemesi kurulması hususunu mülâhaza etmek vazifesini vermiştir. Milletlerarası bir suç olan génocide = insanlığa karşı işlenen suçu tarif ve tesbit eden ve génocide suçunu işleyen kimselerin "... anayasa gereğince hükümdar, memur veya hususî şahıs olsunlar, ceza göreceklerini" beyan eden bir konvansiyon imzaya açık bulundurulmaktadır.

Bu müesseseler ve görüşler hukuk olarak kabul edildikleri takdirde hükümler bir devlet bundan böyle artık kontroluna tâbi şahısların - bunlar vevki kendi uyrukları dahi olsalar - insan haklarını tanınamak salâhiyetini veya onun namına ve ondan almış oldukları salâhiyete dayanarak olsa dahi, devletler hukukuna karşı suç işlemiş olan ferdilere masuniyet bahşetmek salâhiyetini haiz olamayacaktır. Ferdî hak ve mükellefiyetler, millî hukuktan temamiyle arî olarak, doğrudan doğruya devletler hukuku tarafından vazolunmaktadır. Bu mühim tekâmül devletler camiasının prensip itibariyle dünya ile millî hükümetlerin, ferdler üzerindeki otoritenin kullanılmasında bir tefrik gözetene hakiki bir federasyon teşkil etmekte oldukları fikrini benimsediği kanaatini uyandırmaktadır. Prensip yerleşmiş tir; şimdi iş, uygun bir teşkilât kurmak suretiyle bunu gerçekleştirmeğe kalıyor.

IV. Devletler Camiasının menfaatleri :

Klâsik devletler hukuku ne devletler camiasını ve ne de ferdi devletler hukuku süjesi saymıyordu. Milletlerarası anlaşmalar umumiyetle iki tarafıydı ve mülterarası uyumsuzlukların, münhasıran âkidleri alâkadar ettiği kabul edilmekteydi. Hadisat ise çok kere bunun aksine idi. Kuvvet siyasetine dayanan şartlar altında bir çok anlaşmalar, bir çok uyumsuzlukların çözümlenmesi ve harplerin çoğu kuvvetler müvazenesinin istikrarı üzerinde müessir olmuş, ve bu itibarla da bütün devletlerin siyasi alâkalarını toplamıştır. Bununla beraber hukuk, devletler camiasının menfaatlerine dokunan bu vakayı ihmal etmiştir.

Yeni devletler hukukuna göre fert, devlete aid olanlarla rekabet haline giren hak ve mükellefiyetler iktisap etmiş olduğu gibi, devletler camiası da bir bütün olarak ve muntakavi milletlerarası teşekküller de aynı şekilde hak ve mükellefiyetler elde etmişlerdir.

Kollektif anlaşmaların çoğalmasında devletler hukukunun klâsik iki tarafı anlaşmalarını bertaraf etmiştir. Böyle kollektif bir anlaşmanın taraflarından her biri o anlaşmayı imzalamış bulunan her devletin diğer âkidlerden her biriyle olan münasebetlerinde vecibelerine riayet et-

mesini istemek ve bu itibarla da Milletlerarası Adalet Divanı statüsünün 63 üncü maddesinde zikredildiği gibi konçansiyonun bünyesine taalluk eden uyusmazlıklarda müdahale etmek hakkını haizdir.

Fakat bütün devletlerin de, taraf oldukları anlaşmalarla teamül halindeki Devletler hukuku tarafından tesis olan ana prensiplere karşı olan bu alâkalarından ayrı olarak, devletler camiası da bir birlik olarak bu sıfatla ve harekete geçecek şekilde teşkilâtlandığı nisbette himaye ve teşvik edebileceği hukukî alâka ve menfaatler elde etmiştir. Devletler-camiasının teşkilâtı olarak hizmet etmek üzer kurulmuş bulunan Birleşmiş Milletler Teşkilâtı alâkâlı uzuvarı vasıtasıyla, üyeleriyle silâhlı kuvvet tedarikini, memurlarının ve merkezinin muafiyetleri vesair meseleler hakkında mukaveleler yapmak salâhiyetini haizdir. Kezalik hususî teşekküllerle de anlaşmalar yaparak onlarla münasebetler tesisine de salâhiyetlidir. Bu mahiyette olmak üzere sayısız anlaşmalar yapılmış bulunmaktadır. Birleşmiş Milletler anlaşmaları yapmak salâhiyetine zamimeten tavsiyelerde bulunmak, kararlar almak ve bunları infaz etmek iktidarına da sahiptir. Salâhiyet ve mesuliyetleri bulunan bir hükmi şahsın vasıfları Birleşmiş Milletler Andlaşmasında Milletler Cemiyeti Misakından çok daha sarîh olarak tesbit edilmiştir. Hususî teşekküllerin anayasaları da onları birer birer hükmi şahıs olarak tesis etmektedir. Teşkilâtlanmış olan bu devletler topluluğu hukukî hak ve mükellefiyetle, salâhiyet ve mesuliyetler iktisabetmekte ve dünya cemiyetinin umumî menfaatlerini üye devletlerin menfaatlerinden ayırdetmektedir. Şüphesizdir ki bu tekâmül ilerledikçe bu üye devletlerin hâkimiyetleri de değişmektedir.

Hemen hemen başka her şeye nazaran devletin mutlak hâkimiyetini tanıyan eski devletler hukuku, tarafsızlığın ve harbin kanun dışı edilmesi, ferdin tanınması, bir çok muamelelerde dünya cemiyetinin umumî menfaatlerinin tanınması ve bu umumî menfaatleri içine alan hak ve selâhiyetlere sahip ve hükmi şahsiyeti haiz milletlerarası teşekküllerin kurulması suretiyle kesin değişikliklere uğramaktadır. Devletin hukuk nazarındaki ehemmiyeti gittikçe azalırken ferdin ve dünya camiasının durumlarının ehemmiyeti yükselmektedir. Hukukî durum budur. Fakat fiiliyatta fikri, ekonomiyi ve askerî kuvvetleri kontrol imkânına sahip olan bazı millî devletler her zamakinden daha bağımsız, daha kudretli ve daha tehlikeli olarak gözükmektedirler. Yeni devletler hukukunun prensiplerinin fiiliyatta da gerçekleşmesi acaba mümkün olacak mıdır?